

7. *Vera resolutio.*—*Infidelitas actualis nunquam est in sola voluntate.*—Mihi autem distinguendum occurrit inter peccatum infidelitatis actuale, id est, quod actuali usu libertatis committitur, actu considerando, et volendo, et habituali, id est, de culpa, seu macula infidelitatis, quæ manet cessante actu; de priori enim dico nunquam esse in voluntate, quin aliquo modo transeat ad intellectum, et in illo quasi consummetur. Probatur primo, quia peccatum infidelitatis tale est, ut fidem excludat, sicut supra illud descripsi: ergo si est actuale peccatum infidelitatis in voluntate, de se excludit fidem ab intellectu; ergo necessario illa infidelitas, quæ actualiter voluntaria est, in intellectu invenitur; ergo a voluntate infideli nunquam separatur infidelitas intellectus. Secundo, est optima ratio, et differentia inter peccatum infidelitatis, quatenus extra voluntatem in intellectu consummat, et alia peccata exteriora, quæ per corporis membra executioni mandantur; nam hæc posteriora peccata non semper sunt in hominis potestate quoad executionem externam, vel non semper imperantur, etsi desiderentur, propter varias occasiones; at vero intellectus in credendo, vel non credendo seu discredendo, ad nutum obedit voluntati; et si voluntas est efficax, non potest non sequi in intellectu, quod ipsa vult; ergo si voluntas actu peccat volendo infidelitatem, non potest non esse infidelitas in intellectu. Tertio, id confirmari potest ex iisdem exemplis, quæ in contrarium afferbantur; nam qui ita credit, vel potius assentitur animam esse immortalem, quia per demonstrationem convincitur, habens voluntatem sine demonstratione non credendi, ille revera caret in intellectu vera fide illius veritatis; imo habet errorem, existimans non esse credendum, nisi quod demonstratur, nam sine hac existimatione tale propositum non haberet: hoc autem iudicium hæreticum est. Similiter, qui paratus est ad dissentiendum rebus fidei propter aliquas rationes, si afferantur, eo ipso non credit ut fidelis, seu certitudine fidei; et ideo etiam in intellectu infidelitatem habet vel omissivam, quia non credit sicut oportet, vel commissivam, quia iudicat res fidei non esse infallibiles, nec dignas tanta certitudine. Denique, de illo qui vult suspendere assensum et dissensum, jam supra dixi, si id faciat, solum quia non vult exercere actum eo tempore quo non tenetur, non solum non committere peccatum infidelitatis, verum etiam simpliciter non pec-

care; quod si id velit eo tempore pro quo tenetur exercere actum fidei, peccabit quidem non infidelitate, sed sola omissione exercitii actus fidei, et tunc etiam illa ommissio in intellectu erit: si vero id faciat ex dubitatione fidei, necessario illud dubium in intellectu existit; nunquam ergo voluntas actu peccat proposito infideli, quin infidelitas ipsa in intellectu existat. Et hæc quidem de infidelitate simpliciter intelligenda sunt; nam imperfectius quoddam infidelitatis genus posse in sola voluntate reperiri, infra dicemus, disput. 19, sect. 4, in fine.

8. *Infidelitas habitualis in voluntate stare potest cum actuali fide intellectu.*—Altera pars de habituali culpa infidelitatis breviter declaratur et probatur, quia peccatum infidelitatis semel commissum, postea non tollitur sola fide, sed necessaria est pœnitentia cum dilectione, vel sacramento; unde fieri potest ut qui per hæresim peccavit, retractet errorem, et ita tam voluntate quam intellectu ad fidem redeat, et sufficientem pœnitentiam prioris peccati non concipiat; tunc ergo in intellectu infidelitatem non habebit, imo poterit habitum fidei infusæ recuperare, et nihilominus in eadem habituali culpa infidelitatis commissæ permanebit; sic ergo sine infidelitate in intellectu potest illa quasi habitualis aversio in voluntate durare; quia revera illa duo inter se formaliter non opponuntur; neque in hoc alia difficultas occurrit.

SECTIO IV.

Utrum infidelitas recte dividatur in paganismum, judaismum et hæresim.

1. *Ratio dubitandi pro parte negativa.*—Divisio hæc utilis nobis futura est ad doctrinam spectantem ad varios infideles distincte tradendam, et ideo illam hoc loco præmittimus, duoque præcipue circa illam explicanda sunt, videlicet, quomodo membra distinguantur, et quomodo sufficienter exhauriant divisum; utrumque enim obscure est, et ratio difficultatis est, quia in his tribus infidelitatibus duo inveniuntur, scilicet, varii errores positivi, ut sic dicam, seu opiniones falsæ, in quibus versantur; et renitentia contra fidem divinam, seu contemptus, vel abnegatio illius; et juxta hæc duo potest dari divisio; neutro autem modo videtur esse posse conveniens aut sufficiens; ergo. Probatur prima pars minoris de distine-

tionem errorum. Primo, quia illa distinctio est valde materialis in ordine ad infidelitatem; nam, licet illi errores possint distingui vel materialiter ex rebus opinatis, vel formaliter in ratione fidei humanæ, si ex diverso humano motivo fiat, nihilominus tota illa diversitas est materialis, et physica, non formalis et moralis in ratione infidelitatis, ut constat in diversis hæresibus circa Trinitatem, verbi gratia, vel Incarnationem; nam peccata sunt ejusdem speciei in iisdem materiis. Unde etiam fit ut in illo sensu non possit divisio esse doctrinalis et sufficiens, quia errores contra fidem possunt in infinitum multiplicari, ut cum Augustino, lib. de Hæresib., in fine, dixit D. Thomas, d. q. 10, art. 5.

2. *Evasio.*—*Excluditur.*—Quod si quis dicat, licet hoc sit verum de erroribus in specie, posse tamen ad quædam generalia capita reduci, etiam hoc modo non sufficienter videntur illa tria capita numerari; quia præter illa est atheismus, qui maxima infidelitas est; item erit aliquando Antichristianismus ab Antichristo, qui non solum christianam fidem, sed etiam paganam persequetur sectam, et legem Judæorum non servabit; erit ergo aliud infidelitatis genus: imo addi potest pura quædam infidelitas, quæ philosophica dici potest, ut erit in illo qui nec Paganus, nec Judæus, nec Christianus esse velit, sed tantum unum Deum ratione cognitum colat. Altera vero pars minoris de distinctione formali patet, quia non invenitur inter illa membra, ut postea videbimus.

3. *Prima assertio: paganismus, judaismus et hæresis apposite dividunt infidelitatem.*—Nihilominus dicendum est partitionem esse optimam et necessariam. Ita tradit D. Thomas, dicto articulo quinto, et communiter Theologi; habetque divisio fundamentum in Scriptura: nam Paulus, 1 ad Corinth. 1, illa membra distinguit, dum de Christi passione dicit esse, *Judæis scandalum, et gentibus stultitiam*, et prius hæreses posuerat, et aliis locis frequenter illa tria ut distincta ponuntur: habet etiam fundamentum in usu Ecclesiæ, nam in die Parasceves, volens pro infidelibus orare, distincte orat pro hæreticis, paganis et Judæis; et in Concilio Ephesino, tomo primo, capite sexto, quod continet librum secundum D. Cyrilli Alexandrini de Fide, ad reginas, in ultima ejus sessione, tres illæ infidelitates numerantur. Damasus etiam Papa, in Professione fidei ad Paulinum Thessalonicensem, dixit hæreticos male sentientes de

Filio aut Spiritu Sancto cum paganis et Judæis sentire, ubi aperte ponit illa tria membra; et fere eadem distinguit Augustinus in oratione quam scripsit contra Judæos, paganos et Arianos; et in Patribus sunt varia opuscula distincte edita contra has infidelitates. Præterea divisio hæc virtute continetur in jure civili et canonico; nam in Codice, libro primo, titulo octavo, duodecimo, et sequentibus, distincte traduntur leges ad hæc tria genera infidelium pertinentes, et idem observant leges Hispaniæ in parte septima, titulo 24 et sequentibus; solum differunt, quia loco paganorum Mauros proponunt, qui sub paganis continentur, et idem fere observant jura canonica, libr. 5 Decret., et Clement. titulis de *Hæreticis et Sarracenis*.

4. *Prædictæ divisionis rationes variae morales.*—*Ratio alia theologica.*—Ex quibus imprimis facio conjecturam, divisionem hanc in principio datam esse doctrinali modo (ut sic dicam), vel etiam juridico, propter commoditatem ferendi leges pertinentes vel ad pœnas infidelium, vel ad eorum distinctionem, quatenus subditi erant principibus christianis; vel ad dirigendos ipsos fideles circa communicationem cum infidelibus, ut postea videbimus. Similiter dari potuit propter commoditatem doctrinæ vel moralis, quæ circa homines infideles magnam habet diversitatem; vel dogmaticæ, quia ex aliis principiis agendum est contra hæreticos, et ex aliis contra Judæos, ex aliis denique contra paganos. Propter has ergo rationes utilis est hæc divisio et accommodata. Postea vero Theologi rationem magis propriam hujus divisionis tradere conati sunt, et præcipua est illa D. Thomæ, dicto articulo quinto; quia infidelitas esse potest vel contra fidem jam susceptam in ipsa manifestatione veritatis, vel contra fidem susceptam minus perfecte, et in figura, vel contra fidem nullo modo receptam. Primo modo constituitur hæresis; nam hæretici admittunt Evangelium, et Christi et Apostolorum doctrinam, in qua est manifestatio veritatis, et nihilominus ab illa recedunt; nam, ut de illis dixit 1 Joan. 2: *Ea nobis prodierunt, sed non erant ex nobis*; illorum ergo infidelitas est hæresis; in secundo ordine constituitur infidelitas Judæorum, nam illi admittunt doctrinam et legem Moysis, et promissiones Christi seu Messiae representari in sacrificiis et figuris veteris Testamenti, et ideo dicuntur recepisse fidem in figura; tamen quia resistunt manifestationi veritatis, speciali mo-

do infideles sunt; pagani autem nullam fidem, nullam Scripturam, nullamque divinam revelationem recipiunt, et ideo contradicunt fidei nullo modo receptæ; hæc ergo ratione illi tres modi infidelitatis distinguuntur.

5. *Modus unus explicandi hanc rationem Theologicam. — Impugnatur primo.* — Oportet tamen circa hanc rationem advertere duobus modis accipi posse quod dicitur, infidelitatem opponi fidei receptæ hoc vel illo modo, vel nullo modo receptæ, scilicet, vel subjective, vel objective, ut ita rem breviter comprehendam. Subjective appello, si quis existimet ad hæresim, verbi gratia, necessarium esse ut aliquis prius in se receperit fidem infusam supernaturalem et Christianam, et postea illam a se abjiciat illam negando, ut sic hæreticus constituatur; et simili modo judaismus supponat fidem prius receptam, saltem in figura, et postea negatam; paganismus autem nullam fidem receptam et negatam supponat. Et hunc sensum indicant aliqui Thomistæ, quos statim referam. Dico tamen esse sensum plane falsum. Primo, quia potest esse hæresis etiam in illo qui nunquam vere credidit, ut in filiis hæreticorum qui ab infantia in hæresi educantur, qui nunquam credunt fide infusa, et licet aliquo tempore excusari possint a peccato per ignorantiam invincibilem, tamen, quando postea sufficienter instruuntur, et in suis erroribus permanent, veram hæresim committunt.

6. *Evasio excluditur. — Impugnatur secundo.* — *Alter modus explicandi recipitur.* — Dices: illi saltem habuerunt fidem quoad habitum infusum per baptismum; sed hoc parum refert, quia illud fortasse conferre potest ad circumstantiam apostasiæ, de quo in sectione sequenti; ad modum autem infidelitatis parum conducit, cum ex illo capite per se non varietur modus recedendi a fide; præsertim quia contingere potest etiam talis sit hæresis, ut in substantia baptismi errorem committat, et tunc neque habitus infusus in tali hæretico præcedit; et præterea etiam a fide catholica aliquando professa transire quis potest ad judaismum et ad paganismum; unde, etiam illæ infidelitates esse possunt per desertionem fidei receptæ subjective, in persona secundum manifestationem veritatis aliquando credente: ergo non possunt in illo sensu distingui istæ infidelitates. Secundo, simile argumentum fieri potest de Judaismo. Nam omnes Judæi non baptizati non habent fidem infusam, neque illam unquam habuerunt, etiam circa il-

lam partem legis veteris quam retinent, sed per quamdam fidem et traditionem humanam illam retinent ex parte, et in pluribus errant; ergo in illis etiam non datur infidelitas contra fidem dicto modo in ipsis receptam. Superest ergo alius sensus verus, quem objectivum appellavimus; quia ex parte objecti, et revelationis divinæ susceptæ aliquo modo, saltem per fidem humanam, illa diversitas invenitur; nam hæretici recipiunt revelationem fidei prout nobis propositam per Christum et Apostolos; recipiunt, inquam, admittendo Scripturas novi et veteris Testamenti, et Christum, ut Messiam promissum, jam nobis datum; et ideo proprie hæretici sunt, ut dixit Augustinus, qui sub nomine christiano a vera fide Christi recedunt; Judæi autem admittunt Scripturas veteris Testamenti, et promissiones Messiae, et ideo dicuntur admittere Christum in figuris et promissione, negant autem in veritate exhibitum, et consequenter Scripturas novi Testamenti non admittunt, et hoc modo habent specialem modum infidelitatis; Pagani vero nullo modo admittunt Christum, vel ullas Scripturas divinas. Et ita ratio est optima, et sufficienter declarat distinctionem illorum trium membrorum.

7. *Quomodo inter se distinguantur paganismus, judaismus et hæresis. — Esse tres species essentialiter distinctas affirmat Cajetanus. — Fundamentum. — Confirmatur.* — Ex dictis, facile explicari possunt duo puncta in principio proposita. Primum erat, quomodo hæc membra inter se distinguantur; in quo Cajetanus 2. 2, q. 10, art. 5, sentit has tres infidelitates proprie et in rigore esse specie distinctas, quod ibi Banhes et Aragon. sequuntur, et ita D. Thomam exponunt. Ratio est, quia distincta vitia possunt eidem virtuti opponi, si diverso modo ejus honestatem destruant, ut si unum per excessum, et aliud per defectum virtuti contrariantur; sed illæ tres infidelitates corrumpunt fidem diversis modis, ut explicatum est: ergo differunt inter se specie. Et confirmatur, quia deficere a fide semel suscepta, et in baptismo professa, habet specialem malitiam et deformitatem, quam non habet paganus qui fidem non suscipit; sicut deficere in castitate vel paupertate promissa specialem deformitatem habet, quæ non invenitur in eo qui non promisit.

8. *Secunda assertio: rigorosæ species non sunt nec essentialiter distinguuntur. — Probaturs primo. — Satisfit fundamento in num. 7.* — Nihilominus dico illas tres infidelitates non

esse proprias et rigorosas species, sed lato modo ita vocari propter accidentalem diversitatem, et quia quasi diversos status constituunt, de quibus, ut supra dicebam, doctrina moralis diversa est. Ita sentit Valentia, citato loco, et est sententia communis recepta inter modernos Theologos. Et probatur contrario fundamento, quia illæ tres infidelitates opponuntur primæ veritati, et privant eadem honestate, et in modo non habent essentialem diversitatem; ergo non est unde distinguantur specie. Antecedens quoad priorem partem clarum est; quoad ultimam, probatur veluti inductione quadam, quia illa peccata non distinguuntur tanquam vitium per excessum, et defectum, quia uterque modus peccandi potest in omnibus illis infidelitatibus inveniri; nam hæreticus deficit non credendo quæ tenetur credere, et excedit credendo quæ non sunt credenda, et uterque modus facile potest in pagano et Judæo considerari. Deinde non possunt distinguuntur tanquam omissio et commissio fidei contraria, nam, licet hæc duæ infidelitates distinguantur specie, ut supra dixi, tamen illa distinctio non potest ad hæc membra applicari, quia in pagano potest uterque modus peccandi inveniri; nam si non habeat fidem sufficienter propositam, et solum per culpabilem ignorantiam et negligentiam erret, vel non credat, erit infidelis omittendo; si autem post sufficientem propositionem fidei resistit, jam peccabit committendo, et idem cum proportionem in Judæo invenitur; hæresis autem proprie dicta semper est peccatum commissionis; nam requirit pertinaciam, ut infra videbimus. Tandem etiam in homine Christiano potest inveniri culpa contra fidem per modum omissionis, ut supra dictum est; ergo non distinguuntur illæ infidelitates, si cum proportionem comparentur, secundum illos duos modos, et, proprie loquendo, distinguuntur prout sunt commissiones contra fidem; hoc autem modo non habent essentialem differentiam in resistendi modo fidei. Quod probatur, quia idem contemptus divinæ revelationis et injuria primæ veritatis in omnibus his infidelitatibus, si post sufficientem propositionem doctrinæ Fidei committantur, invenitur. Nam quod una infidelitas istarum magis vel minus resistat Scripturæ aut revelationi divinæ solum indicat distinctionem in accidentali gravitate peccati, non in specie; nam eadem fere diversitas inveniri potest in hæreticis inter se, vel inter Judæos, et suo modo inter paganos, si majorem Dei notitiam, vel fidei propositionem habeant,

et ita responsum est ad principale fundamentum contrariæ sententiæ.

9. *Probaturs secundo eadem assertio. — Ad confirmationem in num. 7.* — Secundo, principaliter argumentor expendendo confirmationem illius opinionis; nam in illa videntur dicti auctores supponere has infidelitates distingui, quia opponuntur fidei receptæ ex parte subjecti, cujus contrarium nos ostendimus. Unde videntur etiam supponere hæresim tantum esse posse in homine baptizato, quia in solo illo invenitur fides professa seu promissa (si tamen dicenda est promissio, quæ fit in baptismo, de quo aliquid dicam sectione seq.); illud autem falsum est, nam catechumenus potest esse hæreticus, si Christi fidem in generali admittat, et aliquam partem ejus neget, quia ille est infidelis, et non est Judæus nec paganus, ut constat; ergo hæreticus. Et patet, quia sub nomine christiano recedit a fide; ergo non est de ratione hæresis quod sit contra fidem promissam. Deinde etiam paganus et Judæus potest peccare contra fidem promissam, ut si Christianus baptizatus ad illas sectas deficiat. Respondet Cajetanus illum simul esse paganus, verbi gratia, et hæreticum; sed hoc est confundere apostasiam cum hæresi, quod non recte fit; nam apostasia potest esse circumstantia omnium infidelitatum, ut recte dixit D. Thomas, q. 12, art. 1, ad 3, sive sit aggravans in eadem specie, sive mutans speciem, de quo sect. seq. Christianus ergo transiens ad paganismum profecto non habet duas infidelitates, quia unum tantum assensum vel dissensum habet contra fidem, et proprie tantum unam injuriam primæ veritati infert; et quamvis deficiat a professione fidei, illa non est nova infidelitas, sed apostasia, sicut in exemplo contrariæ sententiæ in peccante contra votum castitatis non est duplex malitia luxuriæ, sed uni malitiæ contra castitatem adjungitur alia contra religionem; et similiter furtum religiosi non est duplex injustitia, sed una habens adjunctam aliam malitiam sacrilegii; sic ergo in præsentia malitia, si qua est contra promissionem fidei, adjungi quidem potest malitiæ infidelitatis in quolibet illorum membrorum; tamen sine dubio habet difformitatem diversæ rationis ab ipsa infidelitate.

10. *An sit sufficiens prædicta infidelitatis divisio. — Dicta sufficientia declaratur primo. — Declaratur secundo.* — Secundum punctum erat de sufficientia illius partitionis, quæ

etiam sufficienter patet ex ratione distinguendi illa membra, prout a nobis explicata est, quia duo tantum sunt testamenta divinarum Scripturarum, novum scilicet et vetus, contra quæ peccari potest, vel neutrum admittendo, et hoc pertinet ad paganismum; vel admittendo vetus, et non novum, et hoc spectat ad judaismum; vel admittendo utrumque, non tamen illis, vel juxta illa integre credendo, et sic committitur hæresis. Dices: etiam aliqui errarunt admittendo novum, et non vetus, ut Faustus, et alius, quem Augustinus adversarium legis et Prophetarum appellavit; et in universum Manichæi, contra quos omnes Augustinus scripsit. Respondetur ipsos fuisse hæreticos, et ut tales ab Augustino et Patribus damnati, quia refutando vetus Testamentum, etiam a novo recedebant, in quo illud confirmatur et probatur, vel certe quia profitentes Christum, prophetias et figuras de Christo negabant. Unde modo magis generali potest eadem sufficientia declarari: nam omnes qui Christum Dominum recognoscunt ut auctorem fidei et salutis, et ejus fidem integre non retinent, sunt hæretici; qui vero illi non credunt, admittunt autem prophetias et figuras de Messia promisso, sunt Judæi; reliqui vero omnes, qui fidem Christi vel Messie nullo modo admittunt, sub paganismo continentur: præter hæc autem membra nullum exco-gitari potest; est ergo divisio sufficiens.

11. *Declaratur tertio et generalius dictæ divisionis sufficientia.*—Solum video posse dubitari, quia hoc modo explicata divisio solum videtur habere locum post lucem Evangelii, cum tamen infidelitas et hæresis semper esse potuerint etiam in lege veteri, vel naturæ. Propter hoc potest divisio ejusque sufficientia abstractiori modo declarari per ordinem ad revelationem Dei, cui infidelitas opponitur; aut enim aliquis nullam Dei revelationem sibi propositam suscipit, et hic est paganus, et talis esse potuit a principio mundi; vel aliquis, accepta revelatione sibi expresse proposita, illi ex parte credit, saltem materialiter, non tamen integram fidem adhibet quoad omnia revelata, et iste incidit in hæresim. Unde hoc modo potuit Judæus etiam ante adventum Christi fieri hæreticus negando aliquem articulum ex his qui cadebant sub fide explicita illius temporis, ut, verbi gratia, articulum Resurrectionis; et hoc nomine solet in Scriptura talis error etiam inter Judæos appellari, et illi etiam sic credentes inter hæreticos ab Epiphonio et aliis numerantur; et eadem ratione,

si Judæus tunc totam fidem Moysis abnegaret, et ad ritus Gentilium ex animo transiret, in paganismum incideret, et idem est cum proportionem dicendum de tempore legis naturæ; hoc ergo modo potuerunt illæ duæ species infidelitatis esse antiquiores lege evangelica; at vero judaismus ante adventum Christi locum non habuit, quia nondum manifestata veritate, neque impleta promissione adventus Christi, nondum poterat speciali infidelitate peccari contra fidem adventus ejus, admittendo promissiones ejus, in quo judaismus proprie consistit.

12. *Opinio Banhes contraria.*—*Refellitur.*

-- Contra hanc vero partem et hunc discursum videtur sentire Banhes 2. 2, q. 10, art. 5, et ab illo potest sumi objectio, quia Judæus a sua fide deficiens in lege Moysis non resistebat fidei expresse revelatæ, sed tantum in figura; ergo non incidebat in hæresim, sed in judaismum, et ita ipse Banhes fatetur: imo idem asserit de infideli errante in fide in lege naturæ, et de gentili, qui esset fidelis ante adventum Christi, et postea fieret infidelis, non admittendo prædicationem Evangelii; nam de illo dicit infidelitatem ejus pertinere ad judaismum, non ad paganismum, quantum ad rem spectat, quamvis quoad nomen non ita illi accommodatur, quod ex natione sumptum est. Sed hæc sententia probari certe non potest, nam judaismus proprie consistit in infidelitate adversus Christum, qui jam venit, expectando futurum; item quia Judæi nunc non sunt infideles propria et speciali infidelitate, quia resistunt legi Moysis in seipsa (ut sic dicam), sed quia resistunt veritati revelatæ, quæ in lege Moysis figurate et prophetice continebatur, qui modus infidelitatis non inveniebatur in Judæo deficiente in ipsamet lege Moysis. Denique illa sententia et ratio ejus ex quadam æquivocatione procedit, quam vitare oportet. Diximus enim supra fidem implicitam non inveniri nisi in aliqua explicita. Unde fides quæ erat sub lege Moysis, licet esset implicita, et in figura respectu mysteriorum legis novæ, tamen erat explicita respectu veritatum quæ tunc expresse credendæ proponebantur; et ideo qui tunc deficiebat in aliqua illarum veritatum, non resistebat fidei implicitæ, sed explicitæ illius temporis, et ideo in veram hæresim incidebat; nam si quis recte consideret, eandem proportionem servabat illa infidelitas ad propositionem fidei, quæ tunc erat, quam servat nunc infidelitas hominis christiani sub illo nomine deficientis a

fide expresse proposita in lege Evangelica. Et eadem proportionem loquendum est de simili infidelitate in lege naturæ, seu in homine gentili fideli. De ultimo vero casu Gentilis prius fidelis, et postea non admittentis Evangelium, distinguendum censeo; nam si ille haberet fidem Christi venturi, et illam expectationem ejus conservaret, merito censeretur incidere in judaismum; si vero nullam fidem de Christo haberet, neque illius fidem omnino vellet admittere, paganus censendus esset, et ratio utriusque satis constat ex dictis, et magis statim explicabitur.

13. *Utrum hæresis, judaismus et paganismus possint in eodem homine simul inveniri, et quæ illorum sit gravior?*—*Opinio Cajetani et aliorum.*—*Vera resolutio.*—Ex dictis, aliud hic expediendum est dubium, quod Cajetanus et alii attingunt, nimirum an istæ infidelitates possint in eodem homine simul inveniri. Dico autem *simul*, nam per successionem, et transitum ab una ad aliam, nulla potest esse dubitandi ratio, quin non solum possit, sed etiam aliquando ita fiat. Quod autem possint esse simul saltem duæ illorum, scilicet hæresis et judaismus, et hæresis ac paganismus, affirmat Cajetanus et sequuntur alii, et probat in homine christiano transeunte ad paganismum vel judaismum; non sic autem sentiunt de paganismo et judaismo inter se, quia manifestam involvit repugnantiam et contradictionem, quod verissime dicunt. Ego autem eandem invenio per se loquendo inter hæresim et quamlibet aliarum infidelitatum; quia hæresis proprie non est nisi sub nomine christiano, id est, in eo qui credit Christum venisse, ut Redemptorem, quod tam paganismo quam judaismo repugnat. Exemplum autem in quo contraria sententia nititur, procedit ex alia falsa opinione, quod apostasia sit species infidelitatis, quod falsum esse statim ostendemus. Unde respondemus Christianum transeuntem ad paganos vel Judæos esse simul infidelem specie, et apostatam, non autem proprie hæreticum. Dixi autem per se has species non posse simul inveniri, quia per accidens et ex conscientia erronea posset in uno casu hæresis conjungi judaismo; ut si nunc infidelis Judæus non solum repugnaret christianæ fidei, sed etiam inter credenda in lege veteri aliquid negaret, et esset Judæus propter priorem causam, et in conscientia hæreticus propter posteriorem; non quidem eo modo quo nunc dicitur hæreticus, qui sub nomine christiano hæresim

profitetur, sed eo modo quo diximus etiam sub lege veteri potuisse per hæresim peccari; nam ex conscientia erronea ita homo ille se gereret.

14. *Quænam harum infidelitatum sit gravior.*—*Species infidelitatis necessario aperienda in confessione.*—Secundo, intelligitur ex dictis, quomodo illa tria membra differant, saltem in gravitate accidentali; quantum enim ex div. Thom. 2. 2, dicta q. 9, art. 6, colligitur, se habent tanquam excedens et excessum; nam intensive (ut sic dicam) hæresis est gravior, quia committitur cum majori contemptu, ex genere loquendo; quia hæreticus habet majorem cognitionem divinæ fidei, cum Christi et Apostolorum, et Ecclesiæ Christi doctrinam admittat. Unde etiam fit, ut majorem habeat propositionem materiæ fidei, et ideo gravior peccat proprio judicio errando circa eandem doctrinam, juxta illud 2 Petri 2: *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti.* Et Augustinus, 21 de Civit., cap. 25: *Pejor, inquit, est desertor fidei, et ex desertore oppugnator ejus effectus, quam ille qui non deseruit, quam nunquam tenuit; et Chrysostomus, homil. 50, ad Populum, id optime explicavit dicens, qui sub nomine christiano recedit a fide, esse pejorem Gentili: Quia impietas Gentilium quamdam (inquit) habet consecutionem; hæc autem impietas neque consequentiam habet; nimirum quia in eadem fide quam profitetur, errat, Deum (ut ait) confitendo, et in iis quæ dicit, illum fide dignum non censendo. Idem docet D. Hieronymus, Isaia 18. Et eadem ratione ac proportionem, judaismus est gravior paganismo, scilicet intensive, ut declaravi; at vero extensive pagani plus peccant, quia in pluribus errant, et eadem est comparatio judaismi ad hæresim. Unde obiter annotare oportet, quamvis istæ species in rigore non sint diversæ, nihilominus declarandas esse in confessione, quando Christianus baptizatus in aliquam illarum inciderit, quia notabiliter differunt in modo et in gravitate, et diversis remediis indigent; quin potius etiam intra eandem speciem hæresis, verbi gratia, declarandi sunt errores, in quos peccator incidit, propter easdem rationes; quod prudenter annotarunt Valent., 2. 2, q. 10, punct. 3, et q. 11, punct. 1, difficult. 1; Sanch., lib. 2 Decal., c. 7, n. 17.*

15. *Fit satis rationi dubitandi propositæ in n. 1 et 2.*—Ultimo, ex dictis patet respon-sio ad rationem dubitandi in principio posi-

tam; concedimus enim partitionem non esse omnino materialiter intelligendam, ut recte probant quæ ibi adducta sunt, et omnes Doctores fatentur, neque etiam distinguuntur secundum rigorosam formalem rationem specificam; nihilominus tamen, ut divisio sit sufficiens, satis est ut ad modum specierum per quosdam particulares modos inter se repugnantes et fidei contrarios, membra distinguantur, ut dictum est; neque exempla ibi adducta extra divisionem inveniuntur; nam quicumque vel revelationem divinam, vel Christum Dominum non credunt, ad paganismum pertinent, sive sit atheus, sive Deum verum per rationem aliquo modo cognoscat, imo etiamsi nullum errorem contra rationem naturalem habere contingat, quod certe in paganis nunquam continget: infidelitas autem Antichristi, et sub illo facta ad judaismum pertinebit, ut ex alibi disputatis de Antichristo patet (tom. 2, in 3 part., disp. 54, sect. 2 et 4).

SECTIO V.

Utrum apostasia sit species infidelitatis vel circumstantia ejus, et qualis.

1. *Quid sit apostasia.* — De apostasia separatim disputavit divus Thomas 2. 2, quæst. 12; quia tamen cum infidelitate in jure conjungitur, et easdem fere habet penas, ac proinde doctrina moralis ad illas pertinet fere eadem est, ac denique quia apostasia circumstantia est infidelitatis valde illi conjuncta, ideo propter breviter et claritatem, commodius visum est illam huic adjungere. Apostasia ergo idem est quod retrocessio, seu desertio instituti semel suscepti cum animo vel obligatione permanendi in illo; nam apostatare idem est quod deficere, seu retrocedere, semperque in malam partem sumitur pro desertione iniqua et inconstanti; et aliquando, juxta usum Latinorum, dicitur etiam de rebus civilibus, ut apostatare a rege, vel imperatore, ut bene advertit Decian. in tract. Crimin., lib. 5, cap. 7, num. 1. Jam vero ex usu ecclesiastico proprie dicitur respectu Dei vel rerum divinarum, juxta illud Ecclesiastici 2: *Initium superbiæ hominis apostatare a Deo.*

2. *Divisio apostasiæ in triplex membrum.* — Præterea hæc apostasia a Deo in tria membra distinguitur a D. Thoma, q. 12,

art. 1, et Gloss. in cap. 1 *de Apostatis*, ubi Innocent., Hostiens. et alii; dividitur igitur in apostasiam a religione, ab obedientia et a fide, et prima dividitur in apostasiam ab ordine, et a professione religiosa, de quibus principaliter tractat titulus Decretalium *de Apostatis, et iterantibus baptisma*, et pertinent ad materiam de ordine et statu religionis. Secunda apostasia ab obedientia in uno sensu generalissima est, et dici potest de omni peccato mortali, præsertim quando ab homine, qui ante justus erat, committitur, quomodo Angeli, qui peccarunt, apostatæ et rebelles solent a Patribus dici, ut videre est in Gregorio Nazianz., orat. 18 et 42; et sic etiam Anacletus Papa, in epistola 1 Decretalium, dixit sponte transgredientes legem apostatas nominari. Speciali autem modo possunt in hoc ordine dici apostatæ, qui a Pontificis obedientia recedunt, et hoc modo se ab Ecclesia separant. Verumtamen etiam hæc apostasia, licet cum hæresi frequenter sit conjuncta, tamen ad infidelitatem non spectat, sed sub vitiis charitati oppositis ponitur a D. Thoma 2. 2, q. 39. Sola ergo apostasia a fide ad præsentem tractationem spectat, de qua primo dicendum est quid sit necessarium ut illa committatur, deinde quomodo ad infidelitatem comparetur.

3. *Ad apostasiam requiritur, ut fides jam suscepta deseratur.* — *Dubium: quantus esse debeat iste recessus a fide.* — *Prima et communior sententia.* — *Fundamentum.* — Circa primum, conveniunt omnes ad apostasiam requiri ut fides jam suscepta deseratur; itaque juxta distinctionem datam sectione præcedenti, sicut ibi diximus ad hæresim non esse necessarium ut ex parte subjecti præcesserit fides in hæretico, ita nunc e contrario dicimus ad apostasiam hoc esse necessarium; ita enim docet Divus Thomas citatus, et omnes Theologi cum eo; item juris canonici interpretes, quos late refert Farinac., tractat. de Hæresi, quæstione 183, § 2. Et ipsum nomen ac ratio id præ se fert; nam apostasia consistit in recessu; nemo autem recedit nisi a termino, in quo prius existebat. Dubium autem est qualis et quantus esse debeat hic recessus, ut apostasia sit; in quo est communis opinio, necessariam esse totius fidei et ipsiusmet Christi abnegationem, juxta quam sententiam apostasia solum invenitur in illo homine, qui ex christianismo ad judaismum vel paganismum transivit, non vero in illo qui sub eodem christiano nomine hæreticus

fit. Ita tenuit Guido Carmelita, in libro de Hæresibus; Turrecremat., in Summ. de Ecclesia, lib. 4, part. 2, cap. 13; consentit Sylvest., verbo *Apostasia*, in principio; Cajetanus, dicta q. 10, art. 5, et q. 11, art. 1; et ibidem Banhes, et q. 12, art. 1; iisdem locis Aragon.; Cano, lib. 12 de Locis, cap. 9, ad 2; et Castro, lib. 1 de Justa hæreticorum punitione, cap. 7, et lib. 1 de Hæresib., cap. 4; tenet etiam Valentia, in dicta quæst. 10, punct. 1, dub. 3, et quæst. 11, punct. 1, et quæst. 12, punct. item 1; et Sanch., dicto lib. 2. c. 7, num. 15; et Azor., tom. 1 Institut. moralium, lib. 8, cap. 17, q. 3; et Hugolinus, de Censuris Pontifici reservatis, 2 part., cap. 1, sect. 1, num. 7, et alii quamplures juris canonici interpretes, quos refert ac sequitur Farinacius, tract. de Hæres., q. 183, § 2. Theologi vero in confirmationem communiter adducunt modum loquendi Patrum, qui Julianum imperatorem non hæreticum, sed apostatam nominarunt, ut ex Ambrosio et Hieronymo refertur in cap. *Julianus*, et in cap. *Imperatores*, 3, q. 7, quia omnino Christum negavit; alios vero, qui sub nomine christiano a fide defeecerunt, ut Constantium, et alios, vocarunt hæreticos, non apostatas; quod ex Nazianzeno notavit Jacob. Bilius, in vita ejus metro scripta, num. 54. Ratio autem solum reddi potest, quia illa sola est perfecta rebellio, et separatio a Christo, quæ nomine apostasiæ simpliciter dictæ significatur.

4. *Secunda sententia.* — Nihilominus contraria sententia videtur sumi ex divo Thoma, dicta quæst. 12, art. 1, nam ibi in corpore ad apostasiam solum requiritur, ut ille qui erat Deo conjunctus per fidem, ita ab illa separaretur, ut per fidem non maneat illi conjunctus, quod fit etiam per hæresim. Unde in solutione ad secundum, ita exponit verba Proverb. 6: *Homo apostata vir inutilis*, quia, inquit, nihil facere potest quod Deo placeat, quia sine fide impossibile est placere Deo; ergo, ex mente D. Thomæ, et juxta sapientiam Sapientis, quia ita deficit a Deo, ut fidem etiam amittat, vere est apostata; hoc autem contingit hæreticis, etiamsi sub nomine christiano a Deo recedant. Secundo, favet huic sententiæ Cyprianus, lib. 1, epist. 2, alias epist. 54, ubi inter apostatas numerat tam Gentiles, quam eos qui ad hæreticos transierunt. Tertio, facit quod in jure, sub titulo *de Apostatis* poni solent etiam hæretici, ut videtur est in lege ultima, cap. *de Apostatis*, et in cap. *Quodam de Apostatis*, ubi illi dicuntur

apostatæ, qui cum professione christiana legalia conjungunt, qui profecto hæretici sunt.

5. *Judicium auctoris inter prædictas sententias.* — In hoc puncto potest fortasse quæstio de nomine misceri, et ideo prius breviter de re dicam, et statim de modo loquendi: quod ergo ad rem attinet, videntur mihi posteriora argumenta convincere, in hæretico deficiente a fide inveniri propriam malitiam apostasiæ, ejusdem speciei et essentiæ cum apostasia, quæ per judaismum vel paganismum committitur, quamvis non sit ejusdem integritatis ex parte materiæ. Probatur præter dicta, quia sicut Christianus transiens ad infidelitatem Judæorum vel paganorum, præter malitiam infidelitatis, quam habet communem cum similibus infidelibus, qui nunquam fuerunt Christiani, committit peculiarem malitiam, et injuriam contra fidem, quam professus est, ita etiam Christianus qui transit ad hæreticos, præter malitiam infidelitatis, habet illam peculiarem malitiam, seu gravitatem, quæ committitur in desertione fidei receptæ; et ideo merito divus Thomas, dicta quæst. 12, art. 1, ad tertium, indefinite et universaliter dixit apostasiam esse circumstantiam infidelitatis: probatur ergo consequentia primo, quia apostasia transeuntis ad judaismum vel paganismum non consistit formaliter in illa specie infidelitatis, sed in injuria, quam apostata facit fidei receptæ, seu professioni ejus, et consequenter Ecclesiæ et Christo; sed hanc eandem injuriam facit hæreticus professioni fidei, et Ecclesiæ Christi; ergo quoad malitiam habet apostasiam ejusdem rationis; item formaliter æque recedit a tota fide, et ideo totam amittit, et consequenter a Deo apostatat; differentia vero in majori vel minori materia fidei accidentaria est, neque potest essentialiter diversitatem facere, quod etiam ex dictis sectione præcedenti ostendi potest; diximus enim tres infidelitates non distingui specie essentialiter, etiamsi in materia habeant illam eandem inæqualitatem; ergo eadem ratio est in apostasia, supposito quod deformitas ejus etiam inveniat in recessu a fide per hæresim, quod videtur evidenter probatum.

6. *Hæreticus etiam proprie dicitur apostata.* — Sic ergo declarata re ipsa non est de nomine contendendum, nec videtur posse negari quin nomen apostatæ sub aliqua vera et propria significatione hæretico conveniat; propter auctoritatem vero tot Doctorum, dicere possumus apostasiam per antonomasiam